

Švédské veřejné knihovny

MICHNIK, Katarina. *Szwedzkie biblioteki publiczne : cz. 1. Bibliotekarz. 2011, č. 10, s. 20-25.*

MICHNIK, Katarina. *Szwedzkie biblioteki publiczne : cz. 2. Bibliotekarz. 2011, č. 11., s. 8-13.*

Informace o činnosti švédských knihoven

Katarina Michnik je doktorandkou na Swedish School of Library und Information Science University of Borås. Během svého pobytu ve Švédsku získala řadu poznatků o tamějších knihovnách, jejich činnosti a také o švédském Sdružení knihoven.

Působnost švédských veřejných knihoven v 19. století navázala na činnost církve a knihovny klášterní a univerzitní. Tyto knihovny prostřednictvím svých fondů přibližovaly čtenářům všechny vědecké disciplíny a apelovaly na všeobecné vzdělávání švédské společnosti.

V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století se funkce a rozvoj švédských knihoven do jisté míry zrychlily, ale samotná struktura knihoven zůstala nedokončená. Služby knihoven se měly přizpůsobit konkrétní situaci a požadavkům v určitých oblastech, aby mohly uspokojovat potřeby uživatelů příslušného regionu, a tak vzniklo značné množství nových knihoven. Hlavní tlak tohoto rozvoje se zaměřil na podporu vzdělávání dětí a mládeže. V té době byly knihovny také odpovědné za řadu nových iniciativ a činnosti informační a kulturní, a tak se různé kulturní aktivity a akce staly součástí náplně funkce veřejných knihoven. Knihovny se postupně staly kulturními centry, které organizovaly různé umělecké akce, např. autogramiády, přednášky spisovatelů a divadelní a hudební představení. Doba rozkvětu švédských knihoven připadá na časový úsek let šedesátých až osmdesátých 20. století. Ekonomická krize druhé poloviny 80. let zapříčinila omezení regionálních rozpočtů pro kulturu v devadesátých letech. Následovalo snížení počtu knihoven, především zrušení jejich poboček, omezení rozsahu jejich služeb a redukce nákupu nových titulů. Tato omezení probíhají až do současné doby. Další změnu činnosti a funkci veřejných knihoven způsobil obrovský nárůst informační technologie, který se projevil nejen na švédských knihovnách.

Uspořádání a organizace veřejných knihoven

Dále autorka informuje o správním uspořádání Švédska. Místní uspořádání zahrnuje tři stupně správy: obce, regiony a kraje. Provozovatelem veřejných knihoven je především obec. Strukturu veřejných knihoven v každé obci zaštiťuje jedna hlavní veřejná knihovna, která má jednotlivé pobočky. Ty mají též vlastní, v porovnání s hlavní knihovnou ale menší rozsah fondů a služeb vlastní personál a jiné otevírací hodiny. Mimo těchto poboček jsou dostupné virtuální knihovny i různá místa výpůjček - pojízdné knihovny (bibliobusy) uspořádané podle vzorů miniknihoven, které s nabídkou knih přijíždějí na určité místo ve stanovenou dobu.

Podle údajů Švédské rady kultury z roku 2010 existuje ve Švédsku 290 hlavních knihoven. Švédsko je po správní stránce rozděleno právě na 290 obcí. V každé obci působí jedna hlavní knihovna se svými pobočkami, kterých je celkově 970. Pobočky však byly postupně uzavírány. Podle statistických údajů tak za posledních dvacet let byla ukončena činnost zhruba jedné třetiny poboček; pouze v letech 2008-2009 došlo k navýšení poboček knihoven o 26.

Jiná je situace školních knihoven. Přibližně u jedné poloviny veřejných knihoven je zřízena i školní knihovna. Ty slouží k výuce žáků a pomáhají ve vzdělávací činnosti učitelů. I v existenci těchto knihoven se nachází velké problémy. Především není jasně stanovena jejich funkce. Tyto knihovny se nezaměřují jen na školy a jejich žáky, ale místy plní i funkci veřejné knihovny (tedy jsou k dispozici i ostatním obyvatelům v dané obci atd.).

Přírůstek nových knih a některých dalších knihovnických jednotek je ve švédských knihovnách, podle zkušeností K. Michnik, poměrně malý. Více v knihovnách přibývají audiovizuální fondy, CD, DVD a elektronické knihy. Uživatelé služeb knihoven mohou též využívat virtuální fondy internetových knihoven.

Podle statistických údajů švédské veřejné knihovny každoročně navštíví 88 milionů zájemců a uskuteční se 70,4 milionů výpůjček knih a dalších knihovnických jednotek.

Legislativa veřejných knihoven

Do 1. ledna 1997 kdy ve Švédsku nabyt platnosti zákon věnovaný knihovnictví, neexistovala v této zemi žádná zákonná norma zaměřená na knihovny. Tento zákon byl v roce 2004 novelizován. Parlament vydal rozhodnutí o spolupráci mezi knihovnami v podobě plánů činnosti knihoven v obcích. Již po šesti letech došel Parlament k závěru, že reforma činnosti knihoven však nezlepšila funkci školních knihoven. Objevily se i názory a rozhodnutí poslanců, že funkce školních knihoven bude právně řešena novým způsobem mimo knihovnickou legislativu, a to novelou zákona o školství.

Autorka dále přibližuje tzv. Knihovnický plán, což je politický dokument, ve které je pozornost věnována činnosti knihoven v obcích. Obsahuje analýzu knihovnických potřeb a plán na jejich nejvhodnější uskutečnění. Tato zákonná úprava má zahrnovat literaturu, vědu a kulturu.

V roce 2009 byl schválen další knihovnický zákon, který se přičinil o navýšení postavení knihoven v rámci společnosti a zvláště regionu. Díky tomuto zákonu se knihovny staly důležitým subjektem v lokální politice. Tato zákonná úprava bohužel nemá vliv na existenci poboček knihoven ani na funkci virtuálních knihoven.

Financování veřejných knihoven

Důležitým je způsob financování knihoven ve Švédsku. Knihovny a jejich činnost jsou financovány z veřejných fondů, které podporují lokální úroveň obcí. Podle názorů Švédské rady kultury největší náklady z regionálního rozpočtu na činnost knihoven představují mzdy knihovníků - jedna polovina finančních nákladů určených pro funkci knihoven. Další náklady se týkají hlavně nákupu knih, novin, časopisů

a audiovizuálních materiálů, platby licencí atd. V roce 2009 dostaly tyto švédské knihovny dotace pro účely obcí ve výši 40 % celkového nákladu na kulturu. Ovšem v dalších letech, zvláště v krizovém období 2008-2010, nedošlo na základě údajů Swedish Association of Local Authorities and Regions (SALAR; Švédské asociace místních orgánů a regionů) ke změnám rozpočtů u 34,4 % veřejných knihoven, navíc 18,8 % obcí pozastavilo svůj rozpočet určený k financování knihoven. Celkové náklady na činnost knihoven si mohou v blízké budoucnosti vyžádat změny např. v podobě snížení počtu personálu knihoven. S tím je spojena změna služeb - postupně došlo k přechodu na samoobslužnost samotných uživatelů knihoven (např. v čítárně), k poklesu počtu titulů novin a časopisů v čítárnách knihoven, ke snížení počtu kulturních akcí pořádaných knihovnami aj.

Autorka K. Michnik též upozorňuje, že se ve Švédsku snaží tuto nepříznivou situaci řešit např. využitím dalších forem financování tamních veřejných knihoven. Jde o alternativní způsoby financování - sponzoring nebo outsourcing - např. v lokálních knihkupectvích nebo v tzv. Lidových domech. Příklad tohoto řešení financování představuje veřejná knihovna ve Stockholmu - Nacka.

Knihovny ve Švédsku zauímají též důležitou pozici v rámci vzdělávání, především v případě sebevzdělání mládeže (učňů a studentů, kteří oficiálně nedokončili středoškolské vzdělání) - knihovny jim poskytují vhodně doplňky vzdělání a působí jako dodatkový kantor.

Veřejné knihovny mají ve Švédsku značný význam i jako integrované lokální centrum - umožňují setkávání lidí z různých míst či států, zvláště imigrantům. Prostřednictvím knihoven tito uživatelé mohou získat potřebné informace o švédské společnosti a různých kulturních tématech. Výhodou pro tyto uživatele je, že v knihovnách mají k dispozici kazety a knihy ve svém rodném jazyce.

Problémy financování veřejných knihoven v obcích

Role a působnost veřejných knihoven v místním prostředí závisí na samotných obcích. Ve většině zpráv prezentovaných prostřednictvím švédského vědeckého výzkumu a jeho výsledcích poskytnutých prostřednictvím Sdružení knihoven se projevil nedostatečný kontakt mezi samosprávou a veřejnými knihovnami i knihovníky. Důležité jsou úvahy o podobě veřejných knihoven v budoucnosti. Většina účastníků ankety zaměřené na budoucí podobu knihoven a jejich aktivit souhlasí s tím, že knihovna není povinna vrátit se k tradici tiché čítárny, pouhému místu k půjčování knih a dalších knihovních jednotek. Podle jejich názoru je knihovna povinna plnit funkci kulturního centra a je povinna být vhodným místem pro setkávání účastníků služeb, zdrojem vědeckých informací a především místem získávání i výměny informací. Je překvapivé, že představy politiků z oblasti místní samosprávy, týkající se knihoven, se velmi liší od představ uživatelů veřejných knihoven. Výsledky průzkumu ukazují, že většina knihoven dává přednost tradiční podobě funkce knihoven - tedy jako klidného a tichého místa pro četbu, kde je možné si vypůjčit knížku - a ne jako centra zábavy.

Švédská společnost má, jak vyplývá z výzkumů institutu SOM v Göteborgu (SOM-institutet Göteborgs Universitet), značnou důvěru k veřejným knihovnám. Většina

společnosti kladně hodnotí veřejné knihovny jako instituce i jejich funkci. Obecná statistika poskytuje jednoznačné svědectví o tom, že převažuje počet osob spokojených se službami knihoven ve větší míře než ve zdravotnictví. Výzkum institutu ukazuje, že hlavní důvod snížení počtu osob využívající knihovny v poslední době je skutečnost, že mnozí Švédové dávají přednost koupi knihy (knih), než si je půjčit v knihovnách, a věnují větší pozornost televiznímu vysílání a programu a více času při vyhledávání informací věnují internetu. Hlavní příčinou, proč knihovny navštěvuje méně zájemců je i celkový pokles četby v rámci společnosti. S tím souvisí snižování počtu poboček knihoven, případně jejich problematická dostupnost.

Vzdělání knihovníků.

Značnou pozornost autorka věnovala vzdělání švédských knihovníků. Jde o tři typy knihovnického vzdělání různé úrovně. Existuje pět školních center vzdělání knihovníků: na vyšší škole v Borås a na univerzitách v Lundu, Uppsale, Umeå a ve Växjö. Po stránce výuky se tyto školy značně odlišují. Některé dávají přednost praktické náplni výuky před teorií. Nedokonalá praktická příprava na některých místech poskytujících vzdělání knihovníků byla a je předmětem kritiky. Teoretická příprava ve studiu knihovníků, podle názorů některých odborníků, překonává praxi. Studium knihovnictví má poměrně široký rozsah; jeho absolventi mohou pracovat v knihovnách veřejných, nemocničních, školních i vězeňských, také v úředních a vládních knihovnách, ale i v různých hospodářských sektorech.

Problémem je i nezaměstnanost knihovníků, která představuje 7 % v celkové nezaměstnanosti (absolventi dvouletého studia knihovnictví představují nezaměstnanost ve výši 2,5 %). Na druhé straně je v současnosti na některých místech nedostatek knihovníků a řada současných aktivních knihovníků se již blíží věku odchodu do penze.

Ještě je jistě zajímavé uvést, jaké je společenské postavení a společenský význam knihovníků v současném Švédsku. Odbor sociologie při Univerzitě v Göteborgu uskutečnil výzkum zaměřený na zjištění postavení a významu profesí různých institucí. Výzkum se zaměřil na 100 profesí. Povolání knihovník se umístilo až na 64 místě! Mezi profese, které mají lepší postavení v rámci společnosti, patří profese lékaře, hasiče a stavaře. Ovšem mezi profesemi, které vyžadují vyšší vzdělání, se profese knihovník dostává před učitelky v mateřských školkách a učitele základních škol. Negativní společenská pozice tohoto zaměstnání má vliv na menší rozvoj této profese, zejména z finanční stránky. Ve srovnání s ostatními povoláními mají knihovníci podstatně menší důchody. Mnoho knihovníků se domnívá, že většina lidí považuje jejich práci za stereotypní, zvláště jde o názor lidí, kteří navštěvují knihovnu velmi málo nebo vůbec. Dynamický rozvoj technologie v oblasti informační vědy přináší knihovnám nové úkoly. Nové povinnosti však vyžadují širší komplexní změny ve funkci knihoven. Tato skutečnost může mít vliv na společenské postavení profese knihovníka. Knihovny bezesporu získávají kladné společenské hodnocení spojené s užíváním počítačů a internetu, poněvadž poskytují zájemcům kvalitně organizovaná školení pro práci s počítačem a využívání internetu k vyhledávání informací. Text K. Michnik obsahuje

i názory knihovníků na jejich vlastní profesní činnost. U současných švédských knihovníků převažuje střední věk. Část tázaných knihovníků zastává názor, že mají možnost prohloubit si vzdělání zaměřené na aktuální pracovní činnosti formou odborných kurzů. Další část uvažuje, že je zapotřebí věnovat svůj volný čas tomuto vzdělání a samostatně se vzdělávat. A někteří tvrdí, že nemají žádné možnosti dále rozvíjet svoji odbornost. Jde o zprávu z roku 2011, kterou zveřejnilo Sdružení švédských knihoven.

Společnost ve Švédsku není dobře informovaná o profesi knihovníků. Existuje několik bodů, které jsou považovány za hlavní pro toto povolání. Jde o kompetence ve vědecké oblasti informací, kompetence pedagogické a společenské, kdy se uplatňuje volba adekvátních zdrojů informací, znalosti o literatuře a kultuře a práce s dětským, handicapovaným či seniorským klientem. Důležitá je také znalost rozvoje technologií, která, vzhledem ke zvýšení jejich počtu, od knihovníků vyžaduje další odborné činnosti. Dá se předpokládat, že pozice profese knihovníků právě díky užívání informační techniky navýší na společenském postavení.

Knihovníci účastníci se výše zmíněné ankety považují za nutné, aby veřejné knihovny rychle reagovaly na nové technologie a zavedly je do svých budov a aplikovaly do systémů – jedině tak mohou uspokojovat potřeby svých uživatelů.

PhDr.Vincenc Streit, Ph.D